

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Patrona Karşı Direnen Gazetecilerin Yayını: Basın Gazetesi

Publication of Journalists Resisting the Boss: Basın Newspaper

Göksel BASMACI^{a*}

^aDr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Gazetecilik, İstanbul / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-4640-9819

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 22 Mart 2021

Kabul tarihi: 17 Eylül 2021

Anahtar Kelimeler:

Basın ve siyaset,
Dokuz Gazete Olayı,
Basın Gazetesi,
212 ve 195 Sayılı Kanun

ÖZ

27 Mayıs 1960 tarihindeki darbenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi, basın alanındaki baskıcı uygulamaları engellemek için basına birtakım haklar getirmiştir. 212 sayılı kanunla gazetecilerin sosyal haklarını güvence altına alan komite, 195 sayılı kanunla reklam-ilan dağıtımını eşitlikçi bir zemine oturtmuştur. Ancak dönemin önde gelen dokuz gazete sahibi gazetecilere sağlanan maddi ve manevi hakları karşılamak istememiş ve reklam-ilan ile ilgili düzenlemelere de karşı çıkmıştır. Ortak bir bildiri yayınlayan patronlar üç gün boyunca gazete çıkarmayacaklarını duyurmuşlardır. Bu gelişme, basın tarihine Dokuz Gazete Olayı olarak geçmiştir. Söz konusu gazetelerde çalışan basın emekçileri ise patronlara karşı haklarını savunmak için hareket başlatmışlardır. Halkın haber alma hakkına ve kendilerine sağlanan yasal güvenceye sahip çıkan gazeteciler üç gün *Basın* isimli gazeteyi yayınlamakla önemli bir direniş örneği sergilemişlerdir. *Basın* gazetesi patrona karşı direniş haklarını arayan gazetecilerin yayını olması nedeniyle gazeteci, patron ve iktidar arasındaki ilişkilere yönelik önemli mesajları barındıran bir gazete olmuştur. Bu öneme istinaden çalışmada 11-13 Ocak 1961 tarihleri arasında çıkarılan *Basın* gazetesi haberler ve köşe yazıları üzerinden incelenmiştir. Araştırmanın amacı, gazetecilerin çıkarmış olduğu yayındaki haberlerde hangi değerlere odaklanıldığını ve haberlerdeki söylemlerin nasıl kurgulandığını saptamaktır. Eleştirel söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonunda haberlerde direniş, birlik ve beraberlik, kamu yararı, hak mücadelesi, örgütlenme gibi söylemlere ağırlık verildiği saptanmıştır. Bununla birlikte basın emekçilerinin haklarını korumak adına güçlü bir direniş sergiledikleri ve kamuoyu oluşturdukları görülmüştür. Öte yandan gazetecilerin görüş ayrımı olmadan örgütlenmelerinde ise ülkedeki siyasi ortamın ve basına tanınan kanunların etkili olduğunu söylemek mümkündür.

ARTICLE INFO

Article History:

Received March 22, 2021

Accepted September 17, 2021

Keywords:

Press and politics,
Nine Newspaper Incident,
Basın Gazetesi,
Law no 212 and 195

ABSTRACT

The National Unity Committee, established after the coup on 27 May 1960, granted the press rights to prevent repressive practices in the press field. The committee, which guaranteed the rights of journalists by law 212, established the distribution of advertising and advertisements on an egalitarian basis by law 195. However, nine newspaper owners of the period did not want to cover the rights granted to journalists, and also opposed regulations on advertising and advertising distribution. The bosses, who issued a joint statement, announced that they would not publish newspapers for three days. This development has passed into the history of the press as Nine Newspaper Incident. Journalists working in these newspapers have started a movement to defend their rights against bosses. Journalists who had the right of the public to receive news and the legal guarantees provided to them demonstrated an example of resistance by publishing a newspaper called the *Basın* for three days. Because the *Basın* is a publication of journalists who resist and seek their rights, it has been a publication that contains important messages about the relations between the journalist, boss and power. In this study, the newspaper *Basın*, published between 11-13 January 1961, was examined through news and columns. The aim of the research is to determine which values are focused on in the news in the newspaper published by the journalists and how the discourses in the news are constructed. The critical discourse analysis method was used in the study. As a result of the study, it was determined that discourses such as resistance, public interest, the struggle for rights and organization were emphasized in the news. In addition to this, it has been observed that the press workers exhibited a strong resistance to protect their rights and formed a public opinion. On the other hand, it is possible to say that the political environment in the country and the laws given to the press are effective in the organization of journalists without any discrimination.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: gokselbasmaci@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

The National Unity Committee, (MBK) established after the military coup of 27 May 1960, has applied various legal regulations to prevent undemocratic practices in previous years. MBK enacted law no 212, which provides social rights to press employees, and law no 195, which was adopted to resolve injustice in advertising and advertising distribution. Newspaper bosses, however, have opposed both regulations. The owners of the newspapers *Akşam*, *Hürriyet*, *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah*, *Tercüman*, *Milliyet*, *Dünya* and *Yeni İstanbul* issued a joint statement and announced that they would not publish the newspaper for three days. In response to this incident, which has been referred to as Nine Newspaper Incidents in the history of the Turkish press, came from press workers working in these newspapers. Journalists who have started a movement against newspaper owners have announced that they will publish a newspaper called the *Basın* for three days to gain the freedom of citizens to receive news and legal rights granted to them.

In this study, the news and columns published in the *Basın* newspaper between 11-13 January 1961 were examined. The aim of the study was determined to determine how the resistance of the journalists who came together and clamped down on the press was reflected in the news. In the research, in which the method of critical discourse analysis was used, the relationship between the press and politics was first discussed and a theoretical framework was formed through the political economy. Then, to understand the reasons for the laws enacted after the coup, the conditions of the press during the Democratic Party governments and the press and power relations after the military coup of 27 May 1960 are included. In this context, while the rights provided to press workers and institutions by the laws numbered 195 and 212 are discussed, information about the details of the Nine Newspaper Incident caused by the regulations is also given. Finally, *Basın* was examined through news and columns.

The Democratic Party, which ended the rule of the Republican People's Party, which ruled the country for 27 years, developed positive relations with the press during the first period of its 10-year rule and took positive steps on press freedom and journalist's rights. But later, the relationship between the DP and the press was broken, and the libertarian environment began to become the opposite. The community, led by journalists and a group of intellectuals, also integrated with the political opposition, engaged in a fierce fight with the government, and set the stage for a military coup. Noting that the country is deteriorating and the constitution is being violated by the government, the group pointed out that a new order will be established. MBK, which has taken steps to provide journalists with various rights, has signed important decisions to ensure press freedom and to eliminate injustices in the distribution of advertising and ads during the DP period. By constitutionally guaranteeing freedom of the press, it has laid the groundwork for a stronger voice of journalists and the establishment of a democratic communication environment. The bosses, who started a movement against the MBK, which took very important steps for journalists, press organizations, and freedom, issued a joint statement on January 10, 1961, in protest against laws 195 and 212 and announced that they would not publish newspapers for three days. One movement against the bosses came from journalists working in newspapers that were closed, and journalists resisted taking out a joint newspaper.

After the literature, the titles were first examined in the analysis part of the study. It has been seen that the headlines in the *Basın* newspaper are based on basic values such as resistance, unity, the struggle for rights, freedom, and public interest. The newspaper which exhibits journalism through the aforementioned concepts has presented an example of publishing that is suitable for its reasons and mission. He maintained this attitude in the newspaper headlines, which is the center of the stance and action against the boss system, and displayed a remarkable attitude through the headlines.

The newspaper, which focused on concepts such as public interest, organization, resistance, freedom of the press, rights, and justice in the choice of words, displayed an effective discourse and opposition within the framework of its editorial policy. The important journalists of the period displayed an example of publishing by the spirit of resistance in the texts in the newspaper, which successfully used the words, which are the basic structures of the message to be conveyed in the news. In this respect, they showed a strong critical journalistic stance against the attitude of the capital.

The newspaper, which also includes texts containing information about the emergence conditions, past and background developments of the Nine Newspaper Incident, and the *Basın* newspaper, has also constructed the background and context information within this framework. In the newspaper, which carries the views of the authors who wrote the texts reflecting the process in question, to the newspaper columns, background and context information suitable for the publication is displayed.

When the *Basın* newspaper, which also successfully uses visual and quantitative elements that are effective on the masses, is examined rhetorically, it is seen that there are important news and visuals about the resistance of the journalists. Mass protest actions with large masses were included in the newspaper, which focused on the images of both journalists and the authorities supporting the action. In this respect, many images were included in the newspaper, which revealed a discourse that reinforced the justification of the actions. On the other hand, the emphasis that the support for the protests is quantitatively strong by making the news of various segments has often been carried to the news and effective critical journalism has been put forward in this respect.

The Nine Newspaper Incident, which started with the reaction of the newspaper bosses, took a completely different turn with the counter-action of the journalists. It has been observed that an effective rights struggle was carried out in the process where many journalists came together without ideological discrimination and claimed their rights and the freedom of the people to receive information. Journalists, who took care of the legal guarantees provided to them, reached wide segments of society through the *Basın*. On the other hand, journalists who strengthened their movements with the support of non-governmental organizations were able to create an effective public opinion. At this point, a point to be noted; how the content of the laws enacted for the press is constructed. If we evaluate this issue through the journalist's resistance, which is discussed within the scope of the research, it can be said that the spirit and legal system of the period were influential in the journalist's ability to put up such strong resistance. It should not be forgotten that a free and protected press environment and an organized journalist community are some of the basic conditions for the construction of a democratic structure. The subject covered in the research reveals the situation in question. For this reason, it is of great importance to expand the borders of journalist's rights and freedom of the press and to restrict the power and ownership structure legally in order to ensure the freedom of the press.

Giriş

Demokrasinin sağlıklı işlemesi adına kritik bir görevi yerine getiren basın kuruluşları çeşitli alanlar üzerinde etkili olmaktadır. Siyasi güçler ile halk arasında aracı bir görev üstlenen gazeteciler yurttaşları gelişmeler hakkında bilgilendirdiği gibi siyasetçileri de halkın talepleri doğrultusunda haberdar etmektedirler. İdeal bir basın tanımına karşılık gelen bu işleyişin zaman zaman baskıcı uygulamalarla kısıtlandığı zaman zaman özgürlükçü değerler etrafında birtakım demokratik gelişmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Bu bağlamda yasaların özgürlükçü ya da baskıcı çerçevede yapılmasının basın özgürlüğünün ve basın emekçilerinin çalışma koşullarının biçimlenmesinde önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu noktada basın özgürlüğüne dayalı bir sistem oluşturulması için demokratik esasların özümsemesinin en doğru yaklaşım olduğunu belirtmekte yarar bulunmaktadır. Öyle ki basın özgürlüğünün kurumsallaşmadığı bir ortamda basın iktidarın ideolojisine göre biçimlendiği için basının ve gazeteci haklarının önemsenmediği bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sadece siyasi otoritelerin inisiyatifine bırakılan ortamlarda basında güdümlü bir sistem görülmekte ve herkes tarafından benimsenmeyen hürriyet anlayışı egemen olmaktadır. Bunlara ilaveten siyasi erklerin üstenci yaklaşımı da ön plana çıkmaktadır. Söz konusu sorunların olmaması için bütün tarafların demokrasinin gereklilikleri çerçevesinde hareket etmesi öneme sahiptir. Bu kapsamda iktidarın dünya görüşünden ziyade anayasal ilkelerin ve hak odaklı yaklaşımın örnek alınması ve çok yönlü bir perspektifle birlikte çağdaş bir tutumun ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye'deki basın iktidar ilişkilerine bakıldığında, siyasi otoritenin basın kuruluşları ve gazetecilere ilişkin aldığı kararlar Türk siyasal ve basın tarihinde önemli olayların yaşanmasına neden olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK) daha önceki yıllarda yaşanan antidemokratik uygulamaları engellemek amacıyla çeşitli düzenlemelere başvurmuştur. Bu doğrultuda MBK, basın çalışanlarına sosyal haklar sağlayan 212 sayılı yasayı ve reklam-ilan dağıtımında var olan adaletsizliği çözmek için 195 sayılı yasayı yürürlüğe koymuştur. Ancak gazete patronları düzenlemelere tepki göstermiş ve bu doğrultuda *Akşam*, *Hürriyet*, *Yeni İstanbul*, *Tercüman*, *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah*, *Milliyet* ve *Dünya* gazetelerinin sahipleri ortak bir bildiri yayınlarak üç gün süresince gazete çıkarmayacaklarını duyurmuşlardır. Gazetelerin bu tepkisi tarihe Dokuz Gazete Olayı olarak geçerken, patronlara yönelik en güçlü reaksiyon söz konusu yayınlardaki basın emekçilerinden gelmiş ve gazeteciler *Basın* isimli bir yayın çıkaracaklarını duyurmuşlardır.

Halkın haber alma hakkına ve kendilerine sağlanan yasal güvencelere sahip çıkan basın emekçileri üç gün süresince *Basın*'ı yayınlarak önemli bir direniş örneği ortaya koymuşlardır. *Basın*, patrona karşı direnip haklarını arayan gazetecilerin yayını olması nedeniyle gazeteci, patron ve iktidar arasındaki ilişkilere dair önemli mesajları içinde barındıran bir yayın olmuştur. Türk basın tarihi araştırmalarında yeterince değer görmeyen Dokuz Gazete Olayı'nı ve *Basın* gazetesini söz konusu yayın ve dönemin gazetecileri üzerinden ele alan araştırma bu yönüyle ve diğer çalışmalara kaynak teşkil etmesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda çalışmada *Basın* gazetesinde 11-13 Ocak 1961 tarihleri arasında yapılan haberler ve köşe yazıları incelenmiştir. Çalışmanın amacı *Basın* üzerinden bir araya gelip kenetlenen gazetecilerin direnişinin haberlere nasıl yansıdığını ve hangi değerlerin öne çıkarıldığını saptamak olarak belirlenmiştir. Eleştirel söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada ilk olarak basın ve siyaset arasındaki bağ ele alınmış ve ekonomi politik üzerinden kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonrasında darbenin ardından çıkarılan yasaların gerekçelerini görebilmek için Demokrat Parti hükümetleri dönemindeki basının koşullarına ve 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbe sonrasındaki basın ve iktidar ilişkilerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda 195 ve 212 sayılı kanunların gazetecilere ve basın kurumlarına sağladığı haklar ele alınırken düzenlenmelerin neden olduğu Dokuz Gazete Olayı'nın detaylarına ilişkin bilgiler de aktarılmıştır. Son olarak *Basın* gazetesi haberler ve köşe

yazıları üzerinden incelenmiş ve elde edilen bulgular doğrultusunda yorumlanmıştır.

Basın ve Siyaset Arasındaki İlişki

Demokratik bir sistemin en temel yapıları arasında yer alan basın ve siyaset kurumları birbirleri üzerinde yoğun bir etkiye sahiptir. Damlapınar'a (2008, s. 187) göre, alternatifsiz bir yapıya karşılık gelen iki kurum halk tarafından yüklenen misyonla birlikte kamusal bir görevi icra etmektedir. Basının çalışma koşulları üzerinde belirleyici bir gücü elinde bulunduran siyasi otorite basın özgürlüğünün sağlanmasında da en temel unsurlar arasındadır. Öte yandan siyaset yapan kişilerle yurttaşlar arasında köprü görevi üstlenen basın ise siyasilerin yurttaşlara uzanan eli konumundadır. Bu nedenle siyasi güçler kamuoyu oluşturmak adına basının halk üzerindeki gücünden yararlanmaktadır. Bu yönüyle basın ile siyaset arasındaki ilişkinin ayrılmaz bir bağ içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Siyaset, bireylerin ve kurumların hayatını düzenleyen normları hazırlama, koruma, çağa uygun hale getirme süreçlerini içeren bir yapı olarak değerlendirilebilir (Heywood, 2012, s. 22). Bu noktada, demokratik bir siyaset ve toplum yapısının oluşturulması için basın özgürlüğünün sağlanmasının, gazetecilerin haklarının garanti altına alınmasının ve basının otoriteler üzerinde denetim kurmasının önemine dikkat çekmek gerekmektedir. Demokratik bir basın ortamı adına temel koşullara karşılık gelen söz konusu unsurları sağlamak için siyasi yapıların gerekli sistemi yaratması önem arz etmektedir (Belsey & Chadwick, 1998, s. 40).

Unutulmamalıdır ki basının işleyişine ve haklarına iktidarı elinde bulunduran güçler etki etmektedir. Bu nedenle basının ve gazetecilerin siyasi otoriteden soyutlanması oldukça güç bir hal almaktadır (Arabacı, 2004, s. 109). Bu bağlamda böylesi bir etkiye sahip olan erklerin dünya görüşü de büyük önem kazanmaktadır. Basın ve iktidar ilişkilerinde etkin rol oynayan değerler gazetecilerin koşullarında ve özgürlüklerin sağlanmasında belirleyici olmaktadır.

Bu noktada basın özgürlüğünün ve gazetecilerin haklarının sadece mevcut iktidara göre belirlenemeyeceğini de belirtmek gerekmektedir. Öyle ki yalnızca siyasi otoriteler tarafından sunulan özgürlükler bir süre sonra dönüştürülüp kısıtlayıcı uygulamalara neden olabilmektedir. Bu nedenle gazetecilerin de içinde yer aldığı demokratik bir sahanın yaratılması ve hürriyetlerin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Demokratik sistemin yaratılması için basın özgürlüğünün dönemsel fikirlerden ziyade temel değerler çerçevesinde kurgulanması gerekmektedir. Liberal yaklaşımdaki dengeli basın iktidar ilişkisinin oluşturulması için kıymetli olan bu tutum, çağdaş bir basın özgürlüğü sistemine katkı sağlayacağı gibi basın kurumlarının dördüncü güç olabileme potansiyeline olumlu yansıtacaktır. Öte yandan basının ve gazetecilerin örgütlü bir çerçevede hareket etmesi ve hakları için mücadele ortaya koyması da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda atılacak adımlarda demokratik esasların özümsemesi ve kalıcı hale getirilmesi için kolektif bir mücadelenin sergilenmesi gerekmektedir.

Basın özgürlüğünü kavramsal çerçevede ele alacak olursak ise söz konusu terim; haber değeri taşıyan gelişmeyi, düşünceyi ve fikri serbest bir biçimde toplayabilme, hazırlayabilme ve yayabilme hürriyeti olarak tanımlanabilir. Bunlarla birlikte söz konusu içeriğin eleştirel bir şekilde ele alınabilmesi ve yorumlanabilmesi de basın özgürlüğünün en temel esasları arasında yer almaktadır. Bu yönüyle içeriğin üretim ve dağıtım aşamalarını kapsayan bir anlama karşılık gelen basın özgürlüğü demokratik bir sistemin gereklilikleri arasındadır (Balkanlı, 1961, s. 23).

Sancar'a (2006, s. 198) göre, basının görevlerini özgür bir biçimde yerine getirebilmesi için siyasi otoritelerin tarafsız kalması tek başına yeterli değildir. Siyasi güçlerin ideal bir basın özgürlüğü ortamının oluşması için koruyucu uygulamalar geliştirmesi de önem arz etmektedir. Ancak gerçek anlamda basın özgürlüğünün sağlanması için basının ve gazetecilerin hak odaklı yaklaşım içinde olması da önemlidir. Aksi takdirde basın ortamının siyasi otoritelerin özgürlük

anlayışı çerçevesinde biçimlendirilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Liberal kuramın önemli temsilcilerinden Milton, basın özgürlüğünü savunarak sansüre karşı çıkmış ve toplumun gerçeklere erişmesinin kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşebileceğine dikkat çekmiştir. Liberal kuramda basın; bilgilendiren, eğlendiren, eğiten ve kamuoyu oluşturan ve siyasi güçlerin kamu adına sözcülüğünü ve denetçiliğini üstlenen yapı olarak görülmektedir. Devletin egemenliğini reddeden görüş, ülke güvenliği dışındaki yayınların kısıtlanmasını kabul etmemektedir (Vural, 1994, s. 19-23). Negrine'e (1991, s. 25) göre, liberal kuram her ne kadar gerçeklerin ortaya çıkarılması için bilgileri elde etme ve serbestçe dolaşıma sokma özgürlüğüne vurgu yapsa da kitle iletişim araçlarının siyasi güçlere olan bağılılığı nedeniyle tam bir denetim gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle basın eleştiri rolünü yerine getiremezken ortaya güdümlü bir yayıncılık anlayışı çıkmaktadır.

Kamuoyunu bilgilendiren ve aynı zamanda siyasi otoritelerin denetimini de üstlenen bir işleve sahip olan basının söz konusu kapsamda eleştirel yaklaşım ortaya koyabilmesi için basın özgürlüğünün güvence altına alınmış olması kritik bir öneme sahiptir. Bu çerçevede kaynağını ifade hürriyetinden alan basın özgürlüğünün temel bir insan hakkı olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Öte yandan özgürlüklerin sınırsız olamayacağını da unutmamak gerekmektedir. Öyle ki bu doğrultuda ülkeler ve çeşitli örgütler tarafından birtakım kısıtlamaların öne çıktığına şahit olunmaktadır. Güvenlik, özel hayatın gizliliği ve nefret söylemi gibi hususlar üzerinden sınırlamalar getirilirken alınan kararlarda muğlak ifadelerin olmamasına dikkat edilmelidir.

Çeşitli sistemlerin kurulmasında ve dönüştürülmesinde belirleyici olan basının sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik etkileri düşünüldüğünde atılan adımların altyapısı daha da önemli bir hal almaktadır (Kaya, 1985, s. 3). Bu nedenle kamu adına siyasi otoritelerle ilişki içerisinde olan ve hürriyetin savunuculuğunu yapan basın kuruluşlarına ve çalışanlarına yönelik alınan kararların toplumsal bir karşılığının olduğu da göz ardı edilmemelidir (Ward, 2004, s. 129).

Yurttaşların gelişmeler hakkında bilgilendirilmesi için kıymetli bir görevi yerine getiren basın, demokratik sistemin var olması ve işleyebilmesi adına önemlidir. Bunu sağlamak için en temel koşul gazetecilerin ve basının güvence altında olmasını sağlamaktan geçmektedir. Basın özgürlüğünün korunmasıyla ve kamunun haber alma hakkının sağlanmasıyla ilişki içinde olan düzenlemelerin bu gibi sebeplerden dolayı egemen güçlerin sahip olduğu değerlerden ziyade demokratik esaslar bağlamında ele alınması elzemdir. Bu çerçevede atılacak adımların hürriyet ve hak odaklı kodlar üzerinden biçimlendirilmesi kritik bir öneme sahiptir.

Türk siyasal ve basın tarihine bakıldığında, basın ve siyaset arasındaki bağın iktidardaki partilerin dünya görüşlerine göre dönemsel farklılıklar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Çeşitli değerler üzerinden kurgulanan basın özgürlüğü ve hakları dönem ruhuyla ve sistemiyle bağlantılı olmuştur. Öte yandan siyasi güçlerle birlikte basına etki eden farklı unsurlar da vardır. Basın iktidar ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rolü bulunan medya sahiplik yapısı temel bir etken olarak görülmektedir. Bu noktada kitle iletişim araçlarına eleştirel bir şekilde yaklaşan ekonomi politik tartışmalarına yer vermek basın sahipliği, iktidar, gazeteci arasındaki ilişkilere ışık tutması nedeniyle öneme sahiptir.

Ekonomi Politik Yaklaşımlar Üzerinden Sahiplik Yapısının Değerlendirilmesi

Ekonomi politik, medyadaki sahiplik ve mülkiyet sistemi çerçevesinde oluşturulan ve dağıtıma sokulan çıktıların ideolojik ve ekonomik yapısına odaklanmaktadır. Kapitalist sistem kapsamında işleyen basın kurumlarının üretim sürecinde mevcut statükoyu yeniden ürettiğine işaret etmektedir (Erdoğan, 2014, s. 203). Basın endüstrileri ile basının ideolojik işleyişini ele alan ekonomi politik iletişim araçlarını ekonomik sistemle ve siyasi yapıyla yakın ilişki içinde görmektedir (McQuail, 1994, s. 82).

Bu çerçevede önemli yaklaşımlar geliştiren Chomsky'e (2017, s. 214) göre, basın her şeyden önce şirketlerden oluşmaktadır. Bu nedenle kazanç odaklı bir şirket mantığında hareket eden basın iş çevrelerini bir pazar olarak görmektedir. Söz konusu kurumlar bağımsız eyleme giriştiklerinde varlıklarını sürdürmeleri tehlikeye girmektedir. Bu çerçevede hareket eden basın için gazetecilik hakları ve özgürlük gibi en temel konular geri planda tutulmaktadır. Daha fazla kâr elde etme hedefi üzerinden bir yayın politikası takip eden kurumların basın emekçilerinin haklarını göz ardı etmesinde önemli olan söz konusu yapı, basın sahipliğinin ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Kendi kurumsal ve kişisel çıkarları etrafında faaliyet gösteren patronlar basının gücünü bu bağlamda kullanmaktadır. Basın emekçilerinin haklarını ve kamu yararını daha fazla kazanç elde etmenin gerisinde tutan bir yaklaşım çerçevesinde sermayenin değerlerinin dikkate alındığı bir yayıncılık anlayışı hâkim olmaktadır.

Günümüz basın sisteminde yaşanan dönüşüm sürecinde piyasa baskısının öne çıkması, sahiplikle ilgili düzenlemelerin esnetilmesi kitle iletişim araçlarının ve çalışanlarının ilkesel bir yayıncılıktan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Büyük şirketlerin öne çıktığı günümüzde maddi hedefler gazeteciliği içeriksel ve biçimsel olarak şekillendirmektedir (McChesney, 2006, s. 91). Gazeteciliğin en temel değerleri üzerinde köklü dönüşümleri beraberinde getiren sahiplik yapısı çerçevesinde şekillenen basındaki iktisadi işleyiş sıradan bireyden basın emekçilerine kadar son derece etkili olmaktadır. Doğrulanmamış veya bilinçli olarak hatalı içeriklerin yayılımına neden olan kurgusal yapıda halkın haber alma hakkı önemsenmemektedir (Tılıç, 1998, s. 245-246).

Basın özgürlüğü, kamu yararı, temel habercilik ilkelerinin ekonomik ve siyasi kaygılar üzerinden şekillendiği basın ortamında antidemokratik bir işleyiş öne çıkmaktadır. Söz konusu durum yurttaşların haber alma hürriyetini gasp ederken sistem içinde sıkışan gazetecileri de son derece olumsuz etkilemektedir.

Basındaki yapı basın emekçileri üzerinde belirleyici olurken gazeteciler hâkim güçlerin çıkarları çerçevesinde şekillenmektedir. Medyada yönetici ve yorumcu konumundaki çalışanlar elit bir kesime ait olmakla birlikte kendi sınıfsal çıkarlarını gözetmektedirler. Bu sisteme dâhil olan basın çalışanları baskılara direndiklerinde başarılı olamamaktadırlar. Uyum gösteremeyen ve direnen gazetecilerin ise sistemin dışına itilmesi söz konusudur (Chomsky, 1999, s. 20).

Bu durum basın emekçilerinin arasındaki eşitsizliği beraberinde getirirken gazetecilerin örgütlenmesini de engellemektedir. Bu yönüyle ortaya zorunlu bir itaat eden gazeteci topluluğu çıkmakta ve hak mücadelesi veren gazetecilerin çabaları görmezden gelinmektedir. Ekonomik ve siyasi kaygılar arasında kalan gazetecilerin olaylara eleştirel yaklaşması hoş görülmez iken sistemle ve patronun çıkarlarıyla uyumlu olan gazeteciler kurumlar tarafından daha fazla tercih edilmektedir.

Medyadaki sahiplik yapısındaki dönüşüm, basın kurumlarının girift ilişkilerinin üzerine gidilmesini ve eleştirilmesini engelleyen sorunu da beraberinde getirmektedir (Curran, 1997, s. 148). Öyle ki şirket bünyesinde çalışan gazeteciler kendi kurumundaki hukuk dışı uygulamaları haberleştirmekte güçlük çekmektedirler. Ural'a (2010, s. 321) göre de sahiplik yapısı, basının gelişmesinin ve özgürleşmesinin önündeki temel engeller arasında yer almaktadır. Özgün bir yurttaş topluluğunun oluşmasına engel teşkil eden sistem, yarattığı yapay temsil ile demokrasi ve düşünce hürriyeti üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Picard'a (1998, s. 195-197) göre de basındaki büyük oluşumlar kamuoyu üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel bağlamda kontrol ve yönlendirme yoluyla bir baskı sistemi yaratmaktadır. Bu yönüyle basında çoğulcu yapının zarar görmesine neden olan sahiplik yapısı, demokratik ve katılımcı bir toplumun önündeki engeller arasında yer almaktadır.

Özsever'e (2004) göre basın sahiplerinin editoryal süreçlerde etkili olduğu kurumlarda halkın doğru şekilde bilgilendirilmesinin önüne geçilmektedir. Eleştirel bir düşünce ortamının yaratılmadığı sistem üzerinden halkın demokratik katılım süreçlerine katkısı zarar görmektedir (s. 143). Bu nedenle gazetecilerin sahipler karşısında özerk konumda olması önemlidir. Ancak basının gücüne sahip olan patronlar, medya üretimi üzerinden kısıtlama olmaksızın tam yetkiye sahiptirler. İçeriklere doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale eden patronlar, hedeflere uygun ürünü ortaya koymaktadırlar (Adaklı, 2010, s. 69). Bu yönüyle patronlar tarafından kullanılan basın, sahiplik yapısının yaklaşımları üzerinden anlam kazanmaktadır. Nihayetinde sahiplerinin çıkarları çerçevesinde şekillenen basın güdümlü bir çerçevede hareket etmektedir (Toruk, 2007, s. 72-75). Shoemaker ve Reese'ye (1996, s. 163) göre de patronlar son sözü söyleme hakkını ellerinde bulundurmaktadırlar. Basın çalışanlarının memnun olmadığı bir durumda işlerinden ayrılması önemsenmemekte ve gazetecilerin yerine hızlı şekilde birilerinin bulunması patronaj sisteminde doğal bir süreç olarak görülmektedir.

Görüldüğü üzere medyanın ekonomi politik yapısı çerçevesinde sahiplik sistemi basının şekillenmesinde ve basın emekçilerinin çalışma koşullarının belirlenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Gazetecilerin sosyal haklarından basın özgürlüğüne kadar etkili olan sahiplik yapısı bu bağlamda en önemli sorunsallardan biri olarak öne çıkmaktadır. Siyasi ve ekonomik çıkarların gazeteciliğin temel değerlerine ve basın çalışanlarının haklarına tercih edildiği söz konusu yapı yurttaşların da özgür ve gerçeklere dayalı bir haber edinme hakkını elinden almaktadır. Ülkeden ülkeye farklılık gösterse de maddi ve siyasi kaygıların esas alındığı sistemde özgürlük, hak ve emek gibi değerler arka planda tutulmaktadır. Öte yandan gazetecilerin güvencesiz bir sistemde çalışmasına neden olan sahiplik yapısı basın çalışanlarının örgütlü biçimde hareket etmesini de engellemektedir. Basın emekçilerinin haklarının ve basının özgürlüğünün değersizleştirildiği söz konusu ortamda güdümlü ve sisteme rıza gösteren kişilerin tercih edildiği görülmektedir.

Bu noktada çalışma kapsamında incelenen gazete üzerinden verilen direnişi ise ayrı bir çerçevede ele almak gerekmektedir. Öyle ki dönemin önde gelen gazetecileri patronlarına karşı bir hareket başlatarak haklarını ve kamu yararını korumak adına bir mücadele sergilemişlerdir. Gazeteciler tarafından ortaya konulan direniş basın çalışanlarının daima patronların çıkarlarına göre hareket ettiği görüşünü çürüten ender bir eylem olarak dikkat çekmiştir. Ayrıca söz konusu direniş yasal hakların ve dönemsel koşulların gazetecilerin örgütlenebilmesinde ne denli önemli olduğunu da somut bir biçimde göstermiştir. Öte yandan gelişmenin bir diğer tarafını oluşturan patronların eylemi ise ekonomi politik yaklaşımda savunulan tezlerle örtüşen bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki sahiplik yapısının ekonomi politik yaklaşımlarda belirtildiği kadar tekelleşmiş olmamasına rağmen böyle bir eylemin gerçekleşmiş olması patronların gazetecilere bakış açısını açık bir şekilde yansıtmaktadır. Kârlılık payını arttırmak ve gazetecilerin haklarını vermemek için yayınlarını durduran patronların tavrı sahiplik yapısının etkisini göstermektedir. Bu noktada patronaj sorununun her dönem var olduğunu sadece şartlara göre biçim değiştirdiğini söylemek mümkündür.

Ekonomi politik yaklaşımın kuramsal çerçevede ele alınmasının ardından Türkiye'deki sahiplik yapısının tarihçesine kısaca değinmek de öneme sahiptir. Türkiye'de basındaki sahiplik yapısı 1960'lı yıllardaki iktisadi dönüşümler sonucunda değişmeye başlamıştır. Sanayileşmenin ardından profesyonelleşmeler görülmüş ve çeşitli birimlerde dönüşümler yaşanmıştır (Adaklı, 2006, s. 13). Basın teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ofset baskı tekniğine geçilmiş ve renkli yayınlar ortaya çıkmıştır. Söz konusu teknolojik dönüşümler satışlara olumlu yansırken küçük aile işletmeleri tarafından yönetilen gazeteleri ise ekonomik açıdan zora sokmuştur.

Gelinen noktada 1960'lı yıllarda özel sermaye ile samimi ilişkiler yaşamaya başlanmış ve reklamlar topluma erişmek için en önemli araçlar arasında görülmüştür. Yurttaşların tüketim alışkanlıklarının dönüşümünü de beraberinde getiren sistem, reklamcılığın önemini artmasına

ve basının çehresinin değişmesine neden olmuştur (Kaya, 2009, s. 240). Baytar'a (2013, s. 168) göre, Türkiye'deki basının mülkiyet yapısı dört dönem üzerinden ele alınabilir. Buna göre; 1960 yılı öncesi aile şirketlerinin bulunduğu dönem, 1960-1980 yılları arası basının holdingleşmeye evirildiği bir periyod, 1980-2000 yılları arası büyük holdinglerin medyalaşma süreci ve 2000 sonrası ise holdingler arasındaki yarışların öne çıktığı yıllar olarak sıralanabilir.

1960'lı yıllarda başlayan kırılmalar erişmiş olduğu nokta itibarıyla bambaşka bir boyuta evrilmiştir. Günümüzde holdingler tarafından yönetilen basın ortamında gazeteciliğin değerleri tekelleşmiş şirketlerin siyasi ve maddi kaygılarına tercih edilmektedir. Bu yönüyle yurttaşlara bilgi aktarmakla yükümlü olan basının işleyişi de karmaşık bir düzlemde biçimlendirilmektedir. Gerek dünyanın genelinde gerekse Türkiye'de benzer çerçevede içeriklerini kurgulayan basının patron odaklı sistem ve iktidarla olan ilişki ağları üzerinden yayıncılık faaliyetlerini sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim çalışmanın bu bölümünde, söz konusu bağın yoğun bir şekilde görüldüğü Demokrat Parti hükümetleri dönemindeki ve askeri darbe sonrasındaki basın, iktidar ve sahiplik ilişkilerine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

Demokrat Parti Hükümetlerinde ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Sonrasında Basın ve İktidar İlişkileri

Yirmi yedi yıl boyunca ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarına son veren Demokrat Parti (DP) on yıllık iktidarının ilk döneminde basınla oldukça olumlu ilişkiler geliştirmiş ve basın özgürlüğü ile gazetecilerin hakları üzerine çağdaş adımlar atmıştır. Daha sonra ise DP ile basının arası bozulmuş ve özgürlükçü ortam tersi bir hal almaya başlamıştır. Cantek'e (2016, s. 424-425) göre, muhalif basının eleştirilerinin hedefi olan DP bu dönemde denetim ve baskıyı arttırarak ağır cezaların verildiği bir sistem kurmuştur. Reklam ve ilanlar hakkında düzenlemeler yaparak muhalif basını zor durumda bırakan iktidarın DP hükümetini destekleyen gazeteleri ise ödüllendirdiği görülmüştür. Özellikle 1954 yılından sonra hükümeti eleştirenlere karşı baskıyı arttıran iktidar desteğinin dağılmasına neden olan birtakım eylemlerde bulunmuştur (Albayrak, 2004, s. 552). Demokrasinin en temel yapılarından olan basın eğitim ve bürokrasi gibi yapılara karşı izlenen politikalar bir süre sonra DP hükümetinin meşruluğunun tartışılmasına neden olmuştur (Ahmad, 2006, s. 137). Nitekim gazetecilerin ağırlıkta olduğu bir grup, siyasi muhalefetle de bütünleşerek iktidarla sert bir kavgaya girişmiş ve DP'nin kurduğu baskıcı sisteme karşı ortak bir mücadele yürütmüşlerdir (Kaçmazoğlu, 2012, s. 147).

Gelinen noktada 27 Mayıs 1960 tarihinde başını Orgeneral Cemal Gürsel'in çektiği 38 kişiden oluşan bir asker grubu ülkedeki "kardeş kavgalarını" ve "demokrasinin düşmüş olduğu buhranı" gerekçe gösterip yönetime el koymuş ve DP iktidarına son vermiştir. Ülkenin kötüye gittiğine ve anayasanın hükümet tarafından çiğnendiğine dikkat çeken otorite yeni bir sistemin kurulacağına işaret etmiştir (Akgün, 2009, s. 109). Darbenin ardından yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi (MBK) yürürlükteki 1924 Anayasası'nın DP dönemindeki krizlerin dayanağı olduğuna dikkat çekmiş ve dönemin önemli hukukçularından oluşan bir heyeti görevlendirerek anayasa için çalışmalar başlatmıştır (Aydın & Taşkın, 2018, s. 74). Nitekim 9 Temmuz 1961'de yüzde 61,74 oranındaki halkoyuyla kabul edilen 1961 Anayasası üzerinden birtakım haklar ve özgürlükler garanti altına alınmış, üniversitelere özerklik tanınmış, basın özgürlüğü hukuki bir güvenceye bağlanmış ve siyaset hakkı yurttaşlara eşit bir şekilde tanınmıştır (Saç, 2017, s. 93).

Darbe öncesinde basın özgürlüğünün sağlanacağı yönünde çeşitli söylemlerde bulunan askeri otorite, özgür basın düzeninin kurulmasını rejimin temel meseleleri arasında gördüğünü ifade etmiştir. Batı'daki özgürlükçü sistemin örnek alınacağını belirterek basının halkın sesi olacağına dikkat çekmiştir (Neziroğlu & Yılmaz, 2013, s. 1315). Önceleri muhalif siyasiler ve basın tarafından desteklenen müdahale kısa bir süre sonra DP yanlısı basın tarafından da kabul görmüş ve oluşturulan özgürlükçü ortam büyük bir heyecan yaratmıştır (Cantek, 2017, s. 759).

Başta 1961 Anayasası olmak üzere çeşitli hukuki düzenlemeler üzerinden özgürlüğün koruma altına alındığı süreçte basın ve iktidar ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır (Dede, 2017, s. 828). Nihayetinde anayasal bir zeminde güç odaklarının hareket sahalarının sınırlandırıldığı, gazeteci haklarının sağlandığı özgürlükçü ve eşitlikçi bir sistem oluşturulmuştur (Özek, 1978, s. 41-42).

Öte yandan basın özgürlüğüyle örtüşmeyen birtakım sorunların olduğu da görülmüştür. 1961 Anayasası'nın 22. maddesindeki; “*Basın hürdür, sansür edilemez*” ifadesi çerçevesinde basın özgürlüğü güvence altına alınsa da “milli güvenlik”, “genel ahlak” ve “kamu düzeni” gibi ucu açık olan ifadeler üzerinden kısıtlanmıştır. Söz konusu sınırlandırmalar üzerinden ilerleyen yıllarda keyfi uygulamalar yaşanırken, baskıya ve sansüre dayalı eylemlerde bulunulmuştur. Ayrıca Milli Birlik Komitesi her ne kadar basınla yakın bir ilişki içinde olsa da dönemin önemli gazetecilerinden olan Aziz Nesin ve İhsan Ada askeri yönetimin kararı doğrultusunda 50 gün tutuklu kalmıştır (Topuz, 2015, s. 232-234).

1962 yılına gelindiğinde ise anayasal düzeni bozmayı hedefleyenlerin cezalandırılması için Tedbirler Kanunu isimli bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre; 27 Mayıs Darbesi’ni metin, görüntü ve karikatür gibi çeşitli içeriklerle eleştirenlerin, üstü kapalı olsa da kötileyenlerin, DP hükümetini ve mahkûmları öven yazılar hazırlananların bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası alması kararlaştırılmıştır (Tuğluoğlu, 2019, s. 14). Söz konusu yasanın çıkarılmasındaki temel nedenlerden birisi olarak ise 22 Şubat 1962 tarihinde Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi gösterilmiştir. Ancak söz konusu yasal düzenleme etkili olamamış ve 27 Mayıs’ı eleştiren ve DP dönemini öven içerikler yayımlanmaya devam etmiştir (Topuz, 2015, s. 236).

Görüldüğü üzere basına yönelik olumlu adımlar atılmakla birlikte sınırlı sayıda da olsa basın özgürlüğüyle örtüşmeyen eylemler de yaşanmıştır. Ancak gazetecilere genel olarak haklar getiren kararlar alan MBK, basın özgürlüğünün sağlanması ve DP dönemindeki reklam ve ilan dağıtımındaki adaletsizliğin giderilmesi adına önemli yasalar geliştirmiştir. Basın özgürlüğünü anayasal güvence altına alarak gazetecilerin daha özgürlükçü ve hak odaklı bir yasal sistemde çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda kritik düzenlemelere başvuran askeri yönetim gazetecilerin maddi ve manevi yönden haklara erişmesini sağlamıştır. Çalışmanın bu kısmında MBK tarafından oluşturulan söz konusu yasal gelişmelere ilişkin bilgilere yer vermek araştırma açısından faydalı olacaktır.

195 ve 212 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Basına Sağlanan Haklar

Önceki yıllarda gazetecilerin haklarında ve reklam-ilan dağıtımında yaşanan sorunların önüne geçebilmek için düzenlemeler yapan MBK, 2 Ocak 1961 tarihinde 195 sayılı kanun ile özerk bir yapı olan Basın İlan Kurumu’nu kurmuştur (Topuz, 2015, s. 228). Otuz iki kişiden oluşan genel kurul ile adil dağıtım sistemini ortaya koyan hükümet DP dönemindeki “besleme basın” sorununu, yani hükümet destekçisi yayınların maddi açıdan ayrıcalıklı yapıda olmasını çözmeyi hedeflemiştir (Cantek, 2017, s. 762). Resmi ilanın ve reklamın dağıtımını düzenleyen kuruma; taşra basınına katkı sağlamak, çalışamaz durumda bulunan gazetecilere ve vefat eden gazetecilerin ailelerine maddi yardımda bulunmak, basın derneklerine ve yayınlara en fazla beş yıl kredi açmak, basının kâğıt ve makine ihtiyaçlarını sağlamak, gazetecilere en fazla iki yıllık borç vermek gibi yetkiler tanınmıştır. DP hükümeti tarafından çıkarılan 5953 sayılı kanuna da son veren MBK, 212 sayılı yasa ile gazetecilerin daha modern şartlarda faaliyet göstermesini sağlamıştır. Söz konusu düzenleme üzerinden gazetecilere; maaşların peşin ödenmesi, gece ekibinde çalışanlara iki günlük izin, ölüm tazminatı, kâr elde eden kuruluşların gazetecilere bir maaş ikramiye desteği, kapanan gazetelerde çalışanlara tazminat hakkı, ödemelerin gecikmesi durumunda yüzde 5 faiz yükümlülüğü ve hamilelik döneminde güvenceler tanınmıştır (Topuz, 2015, s. 228-229). Ayrıca yasa kapsamında gazetecilere çalıştıkları kurumun siyasal ve yayın ilkelerinden saptığını gerekçe göstererek istifa etme hakkı da verilmiştir (Pasinler, 2016, s. 17).

Maaşların peşin ödenmesi ve iş anlaşmazlıklarının çözülmesinde Ticaret Mahkemesi yerine İş Mahkemeleri'nin yetkili kılınması gibi düzenlemeleri de getiren yasayla basına dair çağdaş bir zemin oluşturulmuştur (Cantek, 2017, s. 762).

Basın emekçilerinin uzun süredir verdiği mücadelenin ürünü olan yasalarla gazetecilere önemli haklar sağlanmış ve bu düzenlemeler basın özgürlüğünün korunmasına ilişkin umut vaat etmiştir. Gazetecilerin maddi ve manevi yönden rahat çalışmalarına uygun bir zemin oluşturan kanunlar eşitlikçi ve özgürlükçü ilkeler çerçevesinde çağdaş bir sistem oluşturmak adına olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Ancak söz konusu yasal gelişmeler, gazete sahipleri tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Gazetecilere verilen hakları üstlenmek istemeyen patronlar Türk basın tarihinde daha önce görülmemeyen bir eyleme imza atarak Dokuz Gazete Olayı olarak anılan bir hadisenin çıkmasına neden olmuşlardır. Bu noktada araştırmada incelenen gazeteye kaynak teşkil eden olaya değinmek çalışma açısından yararlı olacaktır.

Yasalara Patronların Tepkisi: Dokuz Gazete Olayı

Basın emekçileri, kuruluşları ve özgürlüğü adına adımlar atan MBK'ya karşı bir hareket başlatan patronlar, 195 ve 212 sayılı kanunlara tepki vermek amacıyla 10 Ocak 1961 tarihinde önemli bir metni paylaşmışlardır (Topuz, 2015, s. 231). Gazetelerini üç gün çıkarmayacaklarını belirten; *Milliyet*, *Tercüman*, *Yeni Sabah*, *Vatan*, *Hürriyet*, *Dünya*, *Yeni İstanbul*, *Cumhuriyet*, *Akşam* gazetelerinin sahipleri, ordunun müdahalesinden memnun olduklarını ancak MBK'nın kararlarını basın için tehlikeli olarak değerlendirdiklerini açıklamışlardır. Basına yönelik atılan yasal adımları temel hak ve hürriyetler için engel olarak yorumlayan patronlar, düzenlemelerle devletin basın üzerinde etkisini arttıracaklarını da ifade etmişlerdir. Düzenlemelerin demokrasi ve basın özgürlüğü için bir tehdit olduğuna dikkat çeken patronlar, kararların aceleye getirildiğini ve görüşlerinin alınmadığını belirtmişlerdir (İGS, 1963, s. 7).

Söz konusu bildiriye gazete sahiplerinin itiraz ettiği konuları; ölüm nedeniyle aileye bir tazminat ödenmesi, ikramiye olarak on üçüncü ek bir aylığın verilmesi, istifa eden gazeteciye tazminat ödenmesi ve idare çalışanlarının da gazeteci sayılması gibi haklar etrafında sıralamak mümkündür (Çakır, 2007, s. 174-175). Gazete patronlarının tepkilerine neden olan maddelerin ise çoğunlukla çalışanlara sağlanan maddi haklardan kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Dönem itibarıyla günümüzdeki kadar kapsayıcı bir sahiplik yapısının olmamasına rağmen böylesi bir hadisenin yaşanması gazeteci ve patron ilişkisi adına bir talihsizlik olarak değerlendirilebilir.

Ulus gazetesinin 10 Ocak 1961 tarihindeki sayısında patronların ifadeleri kamuoyuyla paylaşılmış ve patronların tepkisinin açıklanmaya çalışıldığı görülmüştür. *Dünya* gazetesinden Falih Rıfkı Atay, yayına başladıklarında fikrini paylaşacağını ve şimdilik herhangi bir açıklama yapmayacağını söylerken, *Akşam* gazetesinden Malik Yolaç ise kanunların tartışılmadan acele bir şekilde çıkarıldığına ve mecliste görüşülmediğine dikkat çekmiştir. *Yeni Sabah*'ın kurucusu Safa Kılıçlıoğlu ise olayın yaşandığı gün gazetenin kapılarını çalışanların yüzüne kapatmış ve gazetecileri binanın içine almamıştır (İGS, 1963, s. 25).

Kurumlarında çalışan gazetecilere sağlanan sosyal hakları kabullenmeyen patronların bu süreçte halkın haber alma hürriyetini gasp ettiğini de söylemek mümkündür. Daha önceki yıllarda sert uygulamalarda dahi böylesi eylemlere kalkışmayan patronların tepkisi kısa bir süre sonra hükümet, halk ve sivil toplum kuruluşları tarafından da büyük tepkiyle karşılanmıştır. En güçlü ve etkili direniş ise üç günlüğüne kapatılan gazetelerdeki basın emekçilerinden gelmiş ve gazeteciler ortak yayın üzerinden kenetlenerek hakları için mücadele etmişlerdir. Araştırmanın bu bölümünde söz konusu olay karşısında direnen basın emekçilerinin yayınlamış olduğu *Basın* gazetesi ele alınmış ve söz konusu yayındaki haberler incelenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Bulguları

Siyaset, ekonomi, spor, magazin, kültür ve sanat konulu haberlere ve köşe yazılarına yer veren *Basın*, dokuz büyük gazetenin çıkarılmadığı günlerde yurttaşları habersiz bırakmayarak kamunun haber alma özgürlüğüne sahip çıkmıştır. Gazetecilerin sesini duyurması ve haklarını araması yönüyle önemli bir platforma dönüşen yayın kritik bir görev üstlenmiştir. Bu nedenle gazetenin içeriksel ve fikrinsel açıdan irdelenmesi öneme sahiptir. Ayrıca gazetede ki haberlerin ve köşe yazılarının bir çalışmada incelenmemiş olması da araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu öneme istinaden çalışmada 11-13 Ocak 1961 tarihleri arasında yayınlanan *Basın* gazetesindeki haberler ve köşe yazıları incelenmiştir. Araştırmada ele alınan haberlerin nasıl kurgulandığını ve içeriklerde nelerin öne çıkarıldığını saptamak hedeflenmiştir. Gazetecilerin direnişlerinin ve hak mücadelelerinin haberlerdeki yansımalarına ışık tutan araştırmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bu doğrultuda ele alınan gazetede ki haberler eleştirel söylem analizi yöntemiyle makro ve mikro yapılar çerçevesinde incelenmiştir. Dijk'e (1988, s. 19-38) göre makro yapı içindeki tematik çerçevede başlıklar, spot, haber girişi ve görseller, şematik çerçevede konunun sunumu, sonuçlar, arda lan-bağlam bilgisi, yorum, haberlerin kaynakları incelenmektedir. Mikro yapıda ise sözcükler, cümlelerin kalıpları, retorik ve cümleler arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır.

Çeşitli disiplinlerde uygulanan eleştirel söylem analizi yönteminde siyasi, tarihi, sosyal ve kültürel alanlardaki sosyal içeriklerin çözümlenmesi söz konusudur. Bu bağlamda söylemde var olan dilsel ve sosyokültürel pratiklere ve olayın örgüsüne odaklanılmaktadır. Doğrudan ve dolaylı aktarılan söylemlerin alt metinlerine ve mesajlarına yoğunlaşıl an yöntemde ele alınan gelişmelerdeki sorunların cevapları ortaya çıkarılmaktadır (Doyuran, 2018, s. 314-315).

Foucault'un söylem ve iktidar ilişkilerine dair yaklaşımından yola çıkılarak geliştirilen yöntemde güç, ideoloji, politik ilişkilere odaklanılıp söz konusu bağın söylemler çerçevesindeki değişimine ışık tutulmaktadır (Oğuz, 2008, s. 54). Bu yönüyle metinlerde mevcut olan anlatımın yansıtılmasının yanı sıra haber içeriğindeki ideolojik duruşun ve söylemlerin saptanması temel hedefler arasında yer almaktadır (Toruk & Sine, 2012, s. 358).

Söz konusu yöntem çerçevesinde yürütülen araştırmada *Basın* gazetesinin üç sayısı ele alınmış ve bu doğrultuda başlık, kelime seçimleri, arda lan ve bağlam bilgisi, haberin retoriği üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

Başlıklar

Haberdeki en etkili bölümlerden olan başlık, konunun özetini, çarpıcılığını ve ideolojik yapısını yansıtması nedeniyle önemlidir. *Basın* gazetesindeki başlıklara bakıldığında haberlerde direnen gazetecilerin hareketi öne çıkarılmış ve basın emekçilerinin dikkat çeken söylemlerine ağırlık verilmiştir. Kamu yararı, direniş, protesto, birlik ve beraberlik kavramlarına odaklanan gazetede başlıklar söz konusu değerler üzerinden şekillendirilmiştir.

“Daima Halkın Hizmetindeyiz” manşetiyle yayına başlayan gazetede söz konusu direniş vurgulanmış ve kamu yararının önemine ve yurttaşların haber alma hakkının kutsallığına işaret edilmiştir. “Çıktık Açık Alınla” (Kıral, 1961, s. 1) başlığıyla ise gazeteci direnişinin haklılığına vurgu yapılmış ve basın emekçilerinin zorluklara göğüs gereceğine dikkat çekilmiştir.

Patronlar üzerinde güçlü baskı oluşturan gazeteciler, “Bu Böyle Olmamalıydı” (Altan, 1961, s. 2), “Yalnız Kalmaya Mahkûmlar” (Nesin, 1961, s. 3) gibi başlıklarla gazete sahiplerine karşı duruşlarını göstermişler ve metinler üzerinden etkili bir muhalefet ortaya koymuşlardır. Söz konusu başlıkları öne çıkaran gazeteciler geniş bir kesimin dikkatini çekebilmiş ve çeşitli alanlardan destek görmüşlerdir.

İkinci sayıda “Ankara Gazetecileri Sessiz Yürüyüş Yaptı” manşetiyle çıkarılan gazetede söz konusu eyleme olan desteğin arttığı ve ülke genelinde yayıldığı gösterilmiştir. Yaşar Kemal (1961, s. 2) tarafından yazılan köşe yazısı ise “Elele Kardeşler” başlığıyla çıkarken bu metinle direnişin ve örgütlenmenin önemli olduğu mesajı verilmiştir.

Son sayıda “Fikir İşçileri Haklarını Koruyacaklar” manşetiyle patronlara karşı duruşun devam edeceği vurgulanmış ve söz konusu söylemler farklı başlıklara taşınmıştır. Sermayeye karşı duruş ortaya koyan gazetecilerin direnişinin haklılığını belirten başlık basın emekçilerinin eylemlerinin ve örgütlenmelerinin kalıcılığına işaret etmektedir.

Bir başka haberde “10 Ocak Basın Tarihimize Altın Harflerle Ebedileşecek” söylemini başlık olarak veren gazeteciler hak mücadelelerinin önemine ve kapsamına dikkat çekmişlerdir. Gazetenin direnişin merkezi olduğunu ve bütün içeriklerin örgütlenen gazeteciler tarafından hazırlandığına işaret eden “Basın Gazetesini Her Şeyi İle Fikir İşçileri Hazırladılar” başlığıyla çıkan haberde ise gazetecilerin kenetlenişine ve emeğine vurgu yapılarak bu tutumun öneminin altı çizilmiştir.

Basın gazetesindeki başlıklara bakıldığında, direniş ruhunun ve gazetecilerin arasındaki kenetlenişin ön plana çıktığı görülmektedir. Halkın haber alma hakkının ve basın özgürlüğünün önemine işaret eden başlıkların yer aldığı gazetede patronlara karşı bir duruş ortaya konulmuş ve başlıklar özgürlük, bağımsızlık ve kamu yararı gibi temel ilkeler üzerinden betimlenmiştir.

Kelime Seçimleri

Haberde ön plana çıkarılan kelimeler vurgulanmak istenilen anlamın hedeflenen kitleye geçmesinde en temel rollerden birine sahiptir. Bu nedenle gazetelerde bilinçli olarak birtakım kelimelere yoğunluk verilirken bazı kavramlar geri planda tutulmaktadır. Bu yönüyle söylemin oluşturulmasında ve çözümlenmesinde önemli olan kelimeler metnin geneline yönelik ipuçları veren bir unsur olarak görülebilir. Metindeki ideolojik yapıların çözümlenmesinde önemli olan kelimeler haberdeki temel iletinin kodlandığı küçük yapılar olarak değerlendirilebilir.

Bu doğrultuda *Basın* gazetesinde haberlerin; direniş, protesto, örgütlenme, kamu yararı, hak mücadelesi, isyan, özgürlük, birlik ve beraberlik kavramları çerçevesinde oluşturulduğu görülmüştür. Gazetenin çıkarılma amacının yer aldığı “Olayın İçyüzü” başlıklı metinde, kamu yararı ve direniş kelimeleri öne çıkarılarak patronların ticari tutumu eleştirilmiştir: “*Gazete çıkarmak çorap fabrikası işletmeye benzemez. Basın yüzde yüz ticari bir müessese değildir. Bir amme hizmetidir. İşte biz, bazı gazete sahiplerinin yanlış tutumları sonunda tatil ettikleri hizmete devam edebilmek için gazeteyi çıkarmış bulunuyoruz.*” (Basın, 1961a, s. 1).

Halkın haber alma hürriyetinin kutsallığına işaret eden gazeteciler kamunun çıkarları ile birlikte haklarını savunmuş ve güçlü bir muhalefet yürütüleceklerini vurgulamışlardır. “*Gazete çıkarmak çorap fabrikası işletmeye benzemez.*” sözü üzerinden gazete patronlarına göndermede bulunan gazeteciler basının görevinin habercilik olduğuna ve gazeteciliğin ticari bir müessese olarak görülmemesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Sahiplik yapısının sermaye odaklı tavrına karşı eylem başlatan gazetecilerin direnişi sisteme yönelik başkaldırı olarak değerlendirilebilir.

Yaşar Kemal (1961, s. 6) tarafından kaleme alınan “Fikir İşçilerinin Dün Yaptığı Sessiz Yürüyüş” başlıklı köşe yazısında da birlik ve beraberlik teması ön plana çıkarken gazetecilerin sermayeye yönelik ortaya koyduğu tutum şu ifadeler çerçevesinde şekillendirilmiştir:

Bu hareket memleketimizde bir dönüm noktası olabilirdi. Olacaktı. İşçinin iş sahibinden hakkını koparması... Koparılmış hakkını geri vermemesi... Bu birlik ne güzel birlikti. Ne güzel arkadaşlık, ne güzel bir sarılmaydı bir birimize. Göz yaşartıcı bir manzarayı salon. Ve Türk fikir işçileri vakurdu. Karşı koymanın, hak aramanın güzelliğindeydi her şey. Dövizler yazılmaya

başlandı. Bir tanesinin üstünde durmaya değer. “Menderes’e boyun eğenler, hürriyete başkaldırıyorlar.” ...Bu basın tarihimizin en şerefli yerini alacak bir harekettir. Ekmeği ve hürriyeti korumanın en büyük çabasıdır... Bugünü bütün Türk işçilerine örnek bir gün olarak göstermeliyiz. Bugünü Türk Fikir İşçilerinin bayramı ilan etmeliyiz.

Birlik, özgürlük, direniş gibi temel değerlere dikkat çeken Kemal’in köşe yazısında söz konusu patronların kararı eleştirilmiş ve gazetecilerin ortaya koyduğu eylemin önemine işaret edilmiştir. Bu yönüyle haberlerini söz konusu başkaldırının çerçevesinde kurgulayan gazetenin kısa bir sürede geniş kitlelere ulaştığı görülmüştür.

Birlik ve beraberlik, kenetlenme kavramlarını öne çıkaran gazete örgütlenmenin önemli olduğunu belirten çeşitli yazılara yer vermiştir. Bu çerçevede Çetin Altan (1961, s. 2) tarafından kaleme alınan “Bu Böyle Olmamalıydı” başlıklı bir köşe yazısında; “*Basın işvereni ve işçisiyle bütün olmalıdır. Bu bütünlüğü sağlamak, gazete sahiplerinin biraz daha fikir işçilerine doğru eğilmesi “Basın benim” yerine “Basın biziz” demesiyle mümkündür.*” sözleriyle gazetecilerin örgütlenmelerinin ve kenetlenmelerinin önemine vurgu yapılmış ve patron odaklı sisteme karşı eleştirel bir söylem oluşturulmuştur.

Basın özgürlüğü, hürriyet, hak ve hukuk kavramlarını öne çıkaran bir metin kaleme alan Yaşar Kemal (1961, s. 2) ise “Elele Kardeşler” başlıklı köşe yazısında şu sözlere yer vermiştir:

Bir azınlık tarafından milletin çoğunluğu hangi memlekette daha çok sömürülüyorsa, en geri memleket odur. Hürriyet bir bütündür. Basın hürriyeti de bir bütündür. Eğer bir fikir işçisi hür değilse, patron da hür değildir. Çünkü fikir işçilerinin hürriyetini, yani simit hürriyetini kısılabilmek için patronlar başkalarına taviz vermek zorundadırlar. Bu tavizler onun hürriyetini kısar. Ama hürriyet, gerçek hürriyet patronun umurunda mı? Bugün değilse, yarın umurunda olabilir. Hürriyet er geç patronu da yer bitirir... Akılları varsa bunu bilirler, görürler. Hürriyet bütündür. Eğer otoriteler hürriyetlerimizi zedelemeye çalışıyorlarsa hep birlikte koruyacağız hürriyetlerimizi. Bize sormadan, bizi bir adam yerine koymadan bir daha gazete kapatamayacaklardır. Gazete ticaret kurumudur ama bir bakkal dükkânı değildir. Bunu iyice bilecekler. Son sözüm hep birlikte. Elele. Biz elele oldukça hiçbir engel bizi yoldan alkoyamaz. En büyük güç, elele gücüdür.

Söz konusu metinle hak odaklı bir direnişin olduğuna dikkat çekilirken özgürlük, adalet, birlik ve beraberlik temasına ve söylemine geniş bir yer ayrılmıştır. Patronların tutumuna karşı bir duruşun izlerinin yer aldığı metinde basın emekçilerinin direnişinin önemli olduğuna vurgu yapılmış ve örgütlü bir gazetecilik ortamında egemen güçlerin etkili olamayacağı belirtilmiştir.

Son sayıda kaleme alınan “Şimdilik Allahısmarladık” başlıklı *Basın* imzalı başyazıda ise halkın üç gün habersiz bırakılmadığına ve patronların gasp ettikleri haber alma özgürlüğüne kendilerinin sahip çıktıklarına dikkat çekilmiştir. *Basın* gazetesinde patron ve işçi ayrımının bulunmadığına ve ortak bir çabanın ürünü olduğuna da vurgu yapılmıştır. Bu durumdan mutlu olduklarını belirten gazeteciler patronlar tarafından haklarının ellerinden alınmasına müsaade etmeyeceklerini de ifade etmişlerdir. Gazete sahiplerinin benzer boykot eylemine kalkıştığında yeniden örgütleneceklerini vurgulamışlar ve basın alanındaki kenetlenmenin kalıcılığına işaret etmişlerdir (Basın, 1961c, s. 1). Sonuç olarak metinde direnişin kalıcılığına dikkat çekilmiş ve beraberlik, özgürlük ve direniş temalı bir söylem üzerinden yayının politikasına uygun olan bir çerçeve ortaya konulmuştur.

Basın gazetesindeki içeriklerde söz konusu kelimelere ve söylemlere ağırlık verilmiş ve haberlerde direniş, kenetlenme ve hak mücadelesi teması ve sözcükleri öne çıkarılmıştır. *Basın* gazetesi üzerinden direnen basın emekçilerinin sözcüsü olan yayında patron egemenliğine karşı eleştirel bir duruş geliştirilirken söz konusu yaklaşımın haber metinlerine de açık bir biçimde yansıtıldığı görülmüştür.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Haber metninde ele alınan gelişmelerle ilgili geçmiş ve detay bilgilerinin yer alması ve haberlerin belirli bir çerçevede aktarılması mesajın oluşturacağı etki üzerinde bir role sahiptir. Nitekim gazetede yapılan haberlere bakıldığında ardalan ve bağlam bilgisinin metinlerde sosyal ve politik yönleriyle yansıtıldığı görülmektedir. Gazete sahiplerinin hiçbir dönem böylesine bir eyleme kalkışmadığını belirten ve olayların geçmişle bağlantısını ele alan yayında şu ifadelerle yer verilmiştir:

27 Mayıs Devrimi'nden önce Menderes rejiminin karanlık baskı günlerinde cop yiyen, hapse giren, yolu kesilen, zindanlarda çürütülmek istenen fikir işçilerinin hürriyet mücadelesi sırasında milletçe beklenen böyle bir hareketi yapmayan gazete sahiplerinin, fikir işçilerini teminat altına alan kanunun çıktığı sırada, gazete kapatmak suretiyle Milli Birlik Komitesi'ni protesto yoluna gitmeleri dikkat çekecek unsurdur... (Basın, 1961a, s. 1).

Gazete patronlarının daha önceki yıllardaki ağır koşullarda dahi eyleme başvurmadığını belirten basın emekçileri kendi haklarının patronlarca gasp edilmesini açık bir biçimde kınamış ve tenkit etmiştir. Patronların eylemlerinin arka planındaki hususlara dikkat çekilen metinde sürecin kaynaklarına ve vardığı noktaya işaret edilirken konunun özüne ve detaylarına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Nitekim olayın sosyal ve politik boyutu da bu bağlamda betimlenmiştir.

Basın imzalı başyazı üzerinden geline noktanın öncesini ve sonrasını detaylı biçimde aktaran gazete ardalan ve bağlam bilgisini şu ifadeler üzerinden kurgulamıştır:

...Hadise bizatihi acıdır. Fakat bu hareketin gazetelerde çalışan fikir işçilerinin sosyal güvenliğini teminat altına alacak bir kanuna karşı olduğunu görmek çok daha acıdır. Bu hal biz çalışan gazetecileri son derece üzmüş fakat birbirimize daha yakın olmaya ve daha çok kenetlenmeye yol açmıştır. Tek tesellimiz budur. Fikir işçisi üzüntüsünü, heyecan içinde bulunduğu anlarda sesini duyurmak imkânı olmadığını görmek bir protesto yürüyüşü ile ortaya koymuştur. Bu hareket gazete sahiplerini üzmüş olabilir. Fakat onların vicdanlarına hitap ederek soruyoruz: Tek dayanakları olan bir teminata karşı yüz yıllık basın hayatımız içinde görülmemiş bir şekilde cihat açılmış olması insanları nasıl infial işinde bırakmaz ve nasıl bütün gücü ile bir nefis müdafaasına sokmaz... (Basın, 1961b, s. 1).

Basın emekçilerinin ortaya koyduğu direnişe zemin hazırlayan gerekçelere dikkat çeken yazıda patronların protestosu eleştirilmiş ve gazetecilerin eylemlerinin haklılığı vurgulanmıştır. Basın çalışanlarının direnmelerinin süreçleri ve arka plan bilgilerinin yer aldığı metinde otorite karşısındaki duruşun gelişim serüvenine ilişkin açıklayıcı bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda ardalan ve bağlam bilgisi de söz konusu çerçevede kurgulanmıştır.

Basın emekçilerinin eylemlerinin küresel ölçekte dikkat çektiğine işaret eden gazetede *France Observateur* gazetesinden Claude Morel imzalı yazıda da konunun arka planı ve vardığı nokta açıkça belirtilmiştir:

Kabul edilen yeni Basın Kanunu işçilere ücretli izin, işe son verme ihbarı, tazminat, fazla mesai saatleri için ek ücret, mecburi mukavele ve benzeri haklar sağlamakta; ayrıca, özel ilân tekelini parçalamaktadır. Patronlar bu kanuna karşı derhal tepki göstermişler... Bu olay üzerine inanılması zor bir başka olay daha gerçekleşmiş ve kapatılan gazetelerde çalışan 800'den fazla fikir işçisi patronların tutumunu protesto için gösteri tertiplemişlerdir. Basın işçileri, İstanbul'da vilâyet binasının önünde toplanmışlar ve patronların bu tutumuna karşı ağır konuşmalar yapmışlardır. Bu protestoyu düzenleyen gazetecilere üniversiteliler de katılmış, meydana gelen büyük kalabalık 9 patronun gazetelerini sokaklarda yakmıştır. İş bununla da kalmamış, aralarından bazıları kendi dar imkânları ile gazete çıkarmayı tasarlamıştır. Bütün bu olaylar yeni bir çağın başlangıcıdır. Bu, ileriye doğru atılmış kocaman bir dev adımdır. 27 Mayıs devriminden sonra girişilmiş bulunan bu en büyük sosyal protesto hareketi başka hakların da aynı şekilde istenmesine, hiç şüphe edilmesin, yol açacaktır (İGS, 1963, s. 76-77).

Sürece neden olan unsurların arka plan bilgilerine ve gazetecilerin patronlara gösterdiği direnişe dair bir çerçeve sunan gazeteci olayın iç yüzünü yansıtmış ve söz konusu örgütlenmeye destek vermiştir. Süreci başından sonuna kadar detaylı bir şekilde analiz eden gazeteci, eylemin

öncü bir hareket olduğuna ve daha sonra oluşabilecek olumsuzlukta tekrar ortaya çıkabileceğine işaret etmiştir. Metindeki ardalan ve bağlam bilgisi bu çerçevede kurgulanırken söz konusu yazı basın emekçilerinin eylemlerinin uluslararası bir ölçekte güç kazanmasına da katkı sağlamıştır.

Basın gazetesinin neden çıkarıldığına yönelik geçmişten gelinen noktaya kadar yaşanan süreci yansıtan ve ardalan-bağlam bilgisini bu perspektif üzerinden kurgulayan bir metin daha kaleme alan gazetede şu ifadelere yer verilmiştir:

Bu gazete müessif bir olayın neticesi olarak yayınlanmış bulunuyor. Amacımız Türkiye'nin en büyük dokuz gazetesinin sahipleri tarafından alınan bir kararla neşriyatlarını üç gün tatil etmelerinden doğacak boşluğu doldurmak, amme vazifemizi her zamanki gibi yerine getirmektir. Temel hak ve hürriyetlerimizin hakikaten kısıldığı, yalnız basının değil bütün memleketin hakikaten emsali görülmemiş tehlikenin içine sokulduğu günlerde dahi gazetelerini kapatmak suretiyle protesto yoluna gitmeyen gazete sahiplerinin şimdi ilan kanunu için yaptıkları hareket basın tarihimizde her halde şerefli bir yer işgal etmeyecektir... (Basın, 1961a, s. 1).

Söz konusu metinde direnişin çıkış kaynağına işaret edilmiş ve basın emekçilerinin olay karşısındaki tutumunun çerçevesi açık bir biçimde yansıtılmıştır. Patron baskısına yönelik bir duruşun olduğu yazıda yaşananların arka plan bilgilerine, detaylarına ve politik çerçevesine dair bir açıklama ortaya konulmuş, ardalan ve bağlam bilgisi de bu çerçevede şekillendirilmiştir.

Gazetenin süreç boyunca sergilediği tutumun altında yatan bilgilere dikkat çeken yazı, fotoğraf ve çeşitli içerikler ortaya koyan gazetede olayın arka plan bilgilerine ve gazetecilerin direnişlerinin gerekçelerine yönelik bir söylem ortaya konulmuştur. Ardalan ve bağlam bilgisini söz konusu neden sonuç ilişkisi üzerinden kuran gazetede sermayeye karşı açık bir politik tavır sergilenmiştir.

Haberin Retoriği

Haberlerde ele alınan ve savunulan konunun daha etkili hale gelmesi için görsel ve nicel öğelerden yoğun şekilde yararlanılmaktadır. Bu noktada söz konusu unsurların çözümlenmesi ve analiz edilmesi temel bilgilerin ortaya çıkarılmasında kritik bir öneme sahiptir. Araştırmada incelenen gazeteye bakıldığında, basın emekçilerinin eylemlerini destekleyen birçok görsele ve sayısal bilgilere yer verildiği görülmüş ve haberlerin inandırıcılığının artırılması sağlanmıştır.

Basın gazetesinde yer alan haberlerde direniş temalı söylemlerle birlikte, “*Gazete fikir işçisinin eseridir, Hep bu para, hep bu menfaat için, Patronlar memleketi siz değil, kanunlar idare eder.*” gibi afişlerin ve pankartların yer aldığı görseller sıklıkla kullanılmıştır (İGS, 1963, s. 27-28). Ayrıca çok sayıda yazılı materyali sayfalarına taşıyan gazetede dernekler tarafından yapılan yürüyüş eylemlerinin görüntüleri de sıklıkla kullanılmıştır. Bu bağlamda direniş, birlik, beraberlik temalı görsellere yer veren gazete söz konusu içeriklerin büyük bir bölümünü birinci sayfadan aktarmıştır.

Eylemin nicel bağlamda da geniş kitleler tarafından desteklendiğini ifade eden haberlere yer veren gazete karar verici otoriteler ve gazete patronlarının karşısında etkili bir direniş ortaya koymuştur. Ülke genelindeki çeşitli sendikalar ve öğrenci hareketleri tarafından verilen desteğe büyük yer ayıran gazete söz konusu toplulukların kalabalıklarına ve etkilerine dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda eylemin halk, siyasi otoriteler ve basın emekçileri tarafından önemsendiğini ve küresel ölçekte destek gördüğünü yansıtan içerikler *Basın* gazetesinde kullanılmıştır.

Bu çerçevede Kurucu Meclis'teki gazetecilerden; Babür Ardahan, Şeref Bakışık, Cemil Sait Barlas, Ratip Tahir Burak, Ömer Sami Coşar, Ahmet Demiray, Bülent Ecevit, Oktay Ekşi, İlhan Esen, Kemal Zeki Gençosman, Ali İhsan Göğüş, Ferit Celâl Güven, Altan Öymen, Selâmi Savaş, İlhami Soysal ve Derviş Sami Taşman'ın yer aldığı bir bildiriye de yer veren gazete, söz konusu kesimlerin tepkilerini nicel ve nitel bağlamda patronlar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmıştır (İGS, 1963, s. 22).

Benzer şekilde patronların boykot eylemine tepki olarak, 300'den fazla üniversitelinin protesto yürüyüşü yaptığı okuyucularla paylaşılmıştır. Gençlerin *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah* gazetelerinin önünde attıkları sloganlarla ilgili bilgilere yer verilerek kitlesel eylemlerin büyüklüğüne vurgu yapılmıştır. Türkiye İşçi Sendikası Konfederasyonu'nun, İstanbul Akşam Tekniker Okulu Talebe Cemiyeti'nin, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin, Türkiye Lâstik-Kauçuk Plâstik Sanayi İşçileri Sendikası'nın, Ege Millî Müdafaa Vekâleti İşçileri Sendikası'nın bildirelerine yer ayrılarak bu oluşumların etkilerine dikkat çekilmiştir (İGS, 1963, s. 27-28).

Söz konusu kitlesel eylemlerdeki görselleri ve sayısal katılımın yoğunluğuna odaklanan haberlere ağırlık veren gazete bu yönüyle etkili bir direniş ortaya koymuş ve patronların tavrının değişmesi için gazetenin gücünü başarılı bir biçimde kullanmıştır. Yayının hedefleri etrafında bir retorik sergileyen gazete metinleri ve görselleri; direniş, özgürlük, hak mücadelesi temaları çerçevesinde kurgulanmış ve patronaj sistemine karşı güçlü bir hareket örneği göstermiştir.

Sonuç

Çalışma kapsamında Türk basın tarihinde ender olarak yaşanan bir olaya ve sonrasında basın emekçilerinin kenetlenişine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda Türk basın tarihinde yüzeysel şekilde aktarılan Dokuz Gazete Olayı ve *Basın* gazetesi örnekler üzerinden yorumlanmıştır. Bu yönüyle tarihi bir gazetecilik direnişini yansıtan araştırmada 11-13 Ocak 1961 tarihleri arasında yayınlanan gazetede içerikler incelenmiştir. Haberlerdeki söylemlerin nasıl kurgulandığını ve içeriklerde hangi unsurların öne çıkarıldığını saptamayı hedefleyen araştırmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu çerçevede haberlerdeki başlıklar, kelimeler, ardalana bağlam bilgisi ve retorik üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

Basın gazetesindeki başlıklara bakıldığında; direniş, birlik, beraberlik, hak mücadelesi, özgürlük, kamu yararı gibi değerlerin ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Söz konusu kavramlar üzerinden bir habercilik sergileyen gazete, misyonuna uygun olan bir yayıncılık örneği ortaya koymuştur. Patron sistemine karşı duruşun ve eylemin merkezi olan gazete başlıklarından bu tutumunu sürdürerek hak ve hürriyet odaklı bir habercilik sergilemiştir.

Kelime seçimlerinde de kamu yararı, örgütlenme, direniş, hürriyet, kenetlenme, adalet ve hak gibi kavramlara ağırlık veren gazete yayın politikası çerçevesinde etkili bir söylem ve muhalefet ortaya koymuştur. Haberde iletilmek istenilen mesajın ana yapıları olan kelimeleri başarılı bir biçimde kullanan gazetede yer alan metinlerde direniş ruhuna uygun bir yayıncılık örneği sergilenmiştir. Bu yönüyle gazetenin hedeflerine uygun bir dil kullanılarak sermayenin tutumuna karşı güçlü bir eleştirel gazetecilik duruşu ve söylemi gösterilmiştir.

Dokuz Gazete Olayı'nın ve *Basın* gazetesinin ortaya çıkış şartlarına, geçmişine, arkada yatan gelişmelere ve politik çizgisine yönelik bilgilerin yer aldığı metinlere yer veren gazetede ardalana ve bağlam bilgisi de bu çerçevede kurgulanmıştır. Söz konusu süreci yansıtan metinler kaleme alan yazarların görüşlerini sütunlarına taşıyan gazetede ardalana ve bağlam bilgisi *Basın* gazetesinin ideolojik ve politik duruşuna uygun bir çerçevede oluşturulmuştur.

Kitleler üzerinde etkili olan görsel ve nicel öğeleri kullanan *Basın* gazetesi retorik olarak incelendiğinde, yayında gazetecilerin direnişlerine yönelik önemli haberlerin ve görsellerin yer aldığı görülmüştür. Gerek gazetecilerin gerekse eyleme destek veren otoritelerin görüntülerine ağırlık veren gazetede geniş kitlelerin yer aldığı protestolara yer verilmiştir. Böylece eylemlerin haklılığını güçlendiren bir söylem ortaya koyan gazetede çok sayıda görsel kullanılmıştır. Öte yandan çeşitli kesimlerin haberleri yapılarak direnişe olan desteğin nicel açıdan güçlü olduğu vurgusu haberlere taşınmış ve yayının misyonuyla örtüşen bir habercilik ortaya konulmuştur.

Nihayetinde gazete patronlarının tepkisiyle başlayan Dokuz Gazete Olayı, gazetecilerin karşı eylemiyle bambaşka hal almıştır. Çok sayıdaki gazetecinin ideolojik ayırım gözetmeden bir

araya gelerek haklarına ve halkın haber alma özgürlüğüne sahip çıktığı süreçte etkili bir hak mücadelesinin yürütüldüğü görülmüştür. Kendilerine sağlanan hukuki güvencelere sahip çıkan gazeteciler *Basın* üzerinden geniş bir kesime ulaşmıştır. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle hareketlerini güçlü kılan gazeteciler etkili kamuoyu oluşturmayı başaramışlardır. Öyle ki çeşitli oluşumların gazetecilere desteklerini sayfalarına taşıyarak karar verici otoriteler ve patronlar üzerinde bir baskı yaratabilmişlerdir.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir husus; basın için çıkarılan yasaların içeriğinin nasıl kurgulandığıdır. Bu meseleyi araştırma kapsamında ele alınan gazeteci direnişi üzerinden değerlendirmek gerekirse, gazetecilerin ortaya böylesine güçlü bir direniş koyabilmelerinde dönemin ruhunun ve yasal sisteminin etkili olduğunu söylenebilir. Basına ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin özgürlükçü ve hak odaklı bir çerçevede ele alınmış olması basın emekçilerinin haklarını araması adına ideal bir ortam oluşturmuş ve eylemlerinin güçlenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Koruyucu bir sistem içerisinde kendilerini güvenceli hisseden gazeteciler etkili olabilmişler ve direnişe katılım sağlayabilmişlerdir. Basına yönelik atılan adımların aksi yönde olduğu sistemlerde ise patron ile iktidar arasında sıkışan gazetecilerin bağımsızlığını yitirdikleri ve gerek haklarına gerekse halkın haber alma özgürlüğüne sahip çıkamadıkları görülmektedir. Böylesine antidemokratik bir sistemi önlemek için demokrasinin gerekliliklerinden olan basın özgürlüğünün ve gazeteci haklarının, hak odaklı ilkeler temelinde değerlendirilmesinin önemli olduğu asla göz ardı edilmemelidir. Unutulmamalıdır ki özgür ve hakları güvence altına alınmış bir basın ortamı ve örgütlü yapıdaki bir gazeteci topluluğu demokratik yapının inşasında temel koşullardan biridir. Nitekim araştırma kapsamında ele alınan olay da söz konusu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle basın özgürlüğünün sağlanması adına gazetecilerin haklarının ve basın özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesi, iktidarın ve sahiplik yapısının ise hukuki bir biçimde kısıtlanması büyük bir önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de medya endüstrisi: Neo-Liberalizm çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Adaklı, G. (2010). Gazetecilik etiğini belirleyen yapısal unsurlar: Mülkiyet ve kontrol sorunu. B. Çaplı & H. Tuncel (Ed.). *Televizyon haberciliğinde etik*. (ss. 61-96). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. (S. C. Karadeli, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgün, S. K. (2009). *27 Mayıs: Bir ihtilal, bir devrim, bir anayasa*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti: 1946-1950*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Altan, Ç. (1961, Ocak 11). *Bu böyle olmamalıydı*. *Basın*, s. 2.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arabacı, C. (2004). Basın ve siyaset üzerine. M. Işık (Ed.). *Medyada yeni yaklaşımlar* (ss. 105-128). Konya: Eğitim Yayınları.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2018). *1960’dan günümüze Türkiye tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balkanlı, R. (1961). *Basın hürriyeti*. Ankara: Resimli Posta Matbaası.
- Basın. (1961a, Ocak 11). *Basın*. İstanbul.
- Basın. (1961b, Ocak 12). *Basın*. İstanbul.
- Basın. (1961c, Ocak 13). *Basın*. İstanbul.
- Baytar, O. (2013). *Teorik ve pratik açıdan medya ekonomisine bakış*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Belsey, A., & Chadwick, R. (1998). *Medya ve gazetecilikte etik sorunlar*. (N. Türkoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Cantek, F. Ş. (2016). Ellili yıllar Türkiye’inde basın. M. K. Kaynar (Ed.). *Türkiye’nin 1950’li yılları* (ss. 423-450). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, F. Ş. (2017). Altmışlı yıllarda basın. M. K. Kaynar (Ed.). *Türkiye’nin 1960’li yılları* (ss. 759-796). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (1999). *Medya gerçeği*. (O. Akınhay & A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Chomsky, N. (2017). *Güç ve ideoloji üzerine Managua dersleri*. (Ş. Duran & T. Doğan, Çev.). İstanbul: BGST Yayınları.
- Curran, J. (1997). Medya ve demokrasi: Yeniden değer biçme. S. İrvan (Ed.). *Medya, kültür, siyaset*. (ss. 139-197). Ankara: Ark Yayınları.
- Çakır, H. (2007). *Gazeteciliğe giriş*. Konya: Tablet Yayınları.
- Damlapınar, Z. (2008). Medya ve siyasete güvenilirlik: medya siyasetinin toplumsal algılanmasına bağlı faktörler. Z. Damlapınar (Ed.). *Medya ve siyaset* (ss. 187-207). Konya: Eğitim Yayınları.
- Dede, K. (2017). Altmışlı yılların anayasal gündemi ya da bir siyasal özne olarak 1961 anayasası. M. K. Kaynar (Ed.). *Türkiye’nin 1960’li yılları* (ss. 809-845). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma alanı olarak eleştirel söylem çözümlemesi (Televizyon dizileri örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4), 301-323.
- Erdoğan, İ. (2014). *Medya teori ve araştırmaları*. Ankara: Erk Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset*. (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, & A. Yayla, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- İstanbul Gazeteciler Sendikası (İGS). (1963). *10 Ocak ve ötesi*. İstanbul: İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Demokrat Parti dönemi toplumsal tartışmaları*. Ankara: Doğu Kitabevi.
- Kaya, R. (1985). *Kitle iletişim sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kaya, R. (2009). *İktidar yumağı: Medya, sermaye, devlet*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kemal, Y. 1961. (1961, Ocak 11). *Fikir işçilerinin yaptığı sessiz yürüyüş*. Basın, s. 6.
- Kemal, Y. (1961, Ocak 12). *Elele kardeşler*. Basın, s. 2.
- Kıral, E. (1961, Ocak 11). *Çıktık açık alınla*. Basın, s. 1.
- McChesney, R. (2006). *Medyanın sorunu*. (Ç. Çıdamlı, E. Coşkun & E. Usta, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- McQuail, D. (1994). *Mass communication theory: An introduction*. London: Sage.
- Negrine, R. (1991). *Politics and the mass media*. London: Routledge.
- Nesin, A. (1961, Ocak 11). *Yalnız kalmaya mahkûmlar*. Basın, s. 3.
- Neziroğlu, İ. & Yılmaz, T. (2013). *Hükümetler, programları ve genel kurul görüşmeleri, Cilt 2. (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961)*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Oğuz, C. M. (2008). Söylem analizi. *Sosyoloji Notları*, 5, 52-57.
- Özek, Ç. (1978). *Türk basın hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özsever, A. (2004). *Tekelci medyada örgütsüz gazeteci, Türkiye’de basın çalışanlarının sorunları ve bir model önerisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Pasinler, G. E. (2016). Nail Güreli. S. Gezgin, V. Polat, & E. Arcan (Ed.). *Türkiye sözlü basın tarihi 3* (ss. 1-42). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Picard, R. G. (1998). Media concentration, economics and regulations. D. Graber, D. Mcquail & P. Norris (Ed.). *The politics of news: The news of politics*. (ss. 193- 217). Washington: Congressional Quarterly Press.
- Saç, S. (2017). İhlımlı mücadeleden radikal önlemlere: 27 Mayıs 1960. M. K. Kaynar (Ed.). *Türkiye’nin 1960’lı yılları* (ss. 77-98). İstanbul: İletişim Yayınları.

-
- Sancar, T. Y. (2006). *Türklüğü, cumhuriyeti, meclisi, hükümeti, adliye, bakanlıkları, devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif suçları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Shoemaker, P. J. & Reese, S. D. (1996). *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. Pennsylvania: Longman.
- Tılıç, D. (1998). *Utaniyorum ama gazeteciyim*. İstanbul: İletişim.
- Topuz, H. (2015). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toruk, İ. (2007). Türkiye'deki medyanın sahiplik yapısındaki değişimler. B. Arık & M. Şeker (Ed.). *Bir sorun olarak gazetecilik* (ss. 71-90). Konya: Tablet Yayınları.
- Toruk, İ. & Sine, R. (2012). Haber söylem üretimindeki ideolojik etki: Wikileaks haberleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 351-378.
- Tuğluoğlu, F. (2019). 27 Mayıs'ı restore etme projesi: Tedbirler kanunu (1962). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. (35), 1-26.
- Ural, A. (2010). *Medya, sermaye, siyaset üçgeni "Satılık medya"*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayıncılık.
- van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication.
- Vural, S. (1994). *Kitle iletişiminde denetim stratejileri*. Ankara: Özışık Matbaacılık.
- Ward, S. J. (2004). *The invention of journalism ethics, first edition: the path to objectivity and beyond*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
-